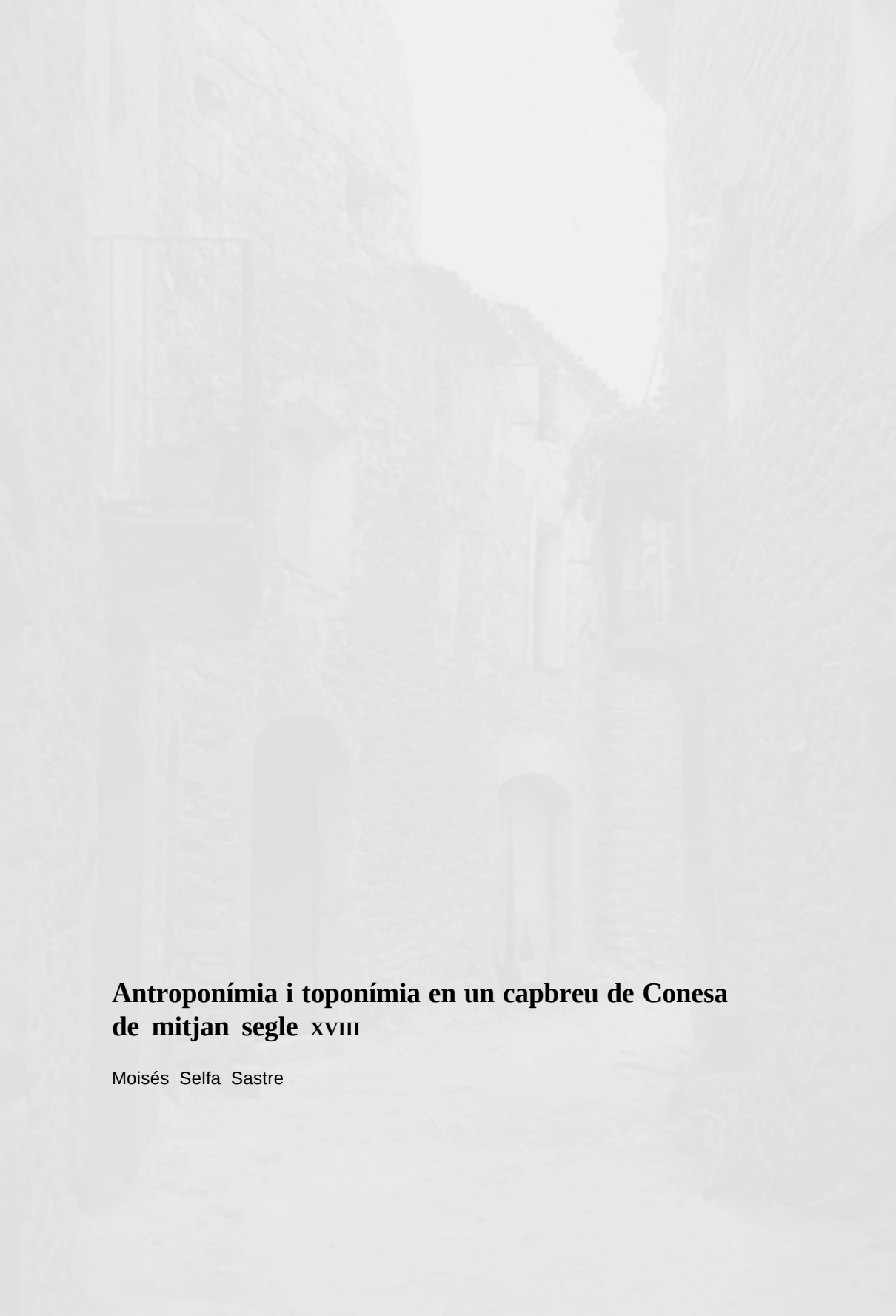

Antroponímia i toponímia en un capbreu de Conesa de mitjan segle XVIII

Moisés Selfa Sastre

Antroponímia i toponímia en un capbreu de Conesa de mitjan segle XVIII

Moisés Selfa Sastre

mselfa@didesp.udl.cat

Resum: Estudi d'un capbreu del terme de Conesa del segle XVIII dipositat en el fons notarial de Valls, des del punt de vista de l'onomàstica, els terratinents i el noms de les partides de terra que s'hi conreaven. El treball detalla la presència dels cognoms anotats des del segle XVII fins al XIX i si els noms dels topònims relacionats en aquest document són vius actualment.

Paraules clau: capbreu, Conesa, cognoms, topònims, segle XVIII

Abstract: Study of a honorable recognition of Catalonia of eighteenth century placed in the notarial collection, from the point of view of the names, the landlords and the place names that are cultivated. The paper aims to detail the presence of surnames recorded since the seventeenth century to the nineteenth and if the place names listed in this document they are living in the present.

Key words: capbreu, Conesa, surnames, place names, eighteenth century

Els estudis d'onomàstica utilitzen, com a base per a l'arreplega dels antroponims i topònims d'una època determinada, les fonts documentals que fan referència al territori estudiat. I això és així per diversos motius que podem sintetitzar en dos: per facilitar el coneixement etimològic d'un nom en qüestió i per veure quina n'ha estat la pervivència al llarg del temps. Generalment, la documentació utilitzada va des dels primers manuals notariaus de l'edat mitjana passant pels capbreus, que solen ser abundants a partir dels segles XVI, i els primers¹ cadastres del segle XVIII, sense oblidar els llistats de noms que apareixen als llibres sacramentals i censos de població utilíssims per als treballs directament relacionats amb l'antroponímia d'un lloc i d'una època determinada².

En aquesta arreplega documental, hom ha de tenir present un factor molt important, que és el de la dispersió documental. Aquesta dispersió pot obeir a molts motius, però el principal podria ser el de la mobilitat professional del notari que dona fe d'uns fets³.

La documentació de Conesa no és una excepció del que hem dit: d'una banda, existeixen diversos capbreus dels segles XVI (1575), XVII (1618, 1657 i 1686) i XVIII (1766) que resten encara per estudiar; d'altra, d'aquests capbreus, quatre⁴ en concret, són a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC). En aquest treball ens fixarem en el de l'any 1766 del qual dona fe el notari vallenc Josep Ortega y Comes. Aquest notari va actuar en aquesta ciutat a partir de 1750.

Vista general de Conesa. (Arxiu Ajuntament de Conesa)

La importància dels capbreus en els estudis onomàstics és un fet que ha estat assenyalat per autoritats en la matèria com el traspassat Ramon Amigó i Anglès⁵. La lectura i el buidatge d'aquest tipus de documentació dóna com a resultat un ampli inventari dels noms dels antropònims i dels topònims utilitzats, en el nostre cas concret, fa tres segles. En aquest sentit, el capbreu de Conesa de 1766 és, al nostre entendre, un element clau per conèixer bona part de la toponímia, avui perduda, que era viva antany. El seu interès, tot i tractar-se d'un text de data relativament recent, rau no tant a registrar variants que ajudin a explicar el topònim com en el fet de ser un recull d'alguns dels noms que s'utilitzaven en aquell moment històric. Així es relacionen diverses finques dels propietaris de Conesa del segle XVIII, per a nosaltres és com si de fet haguéssim fet una enquesta toponímica a cadascun d'ells.

Segons la definició d'Eva Serra, capbreu és «l'escriptura de confessió en què consta el reconeixement de drets que feien un conjunt de vassalls i/o emfiteutes al seu senyor. Era una renovació de domini i pretenia la conservació de senyoria i rendes sobre jurisdiccions i/o dominis útils»⁶. Es redactava cada 25 o 30 anys coincidint, sovint, amb el canvi de cada generació i el seu objectiu era recordar els drets del senyor o les obligacions dels declarants. Habitualment, resten dipositats en arxius notariaus, si bé poden ser custodiats en els senyoriaus, patrimonials, municipals, etc.⁷

El capbreu de Conesa de 1766⁸. Antroponímia i partides de terra

El capbreu de Conesa de 1766 resta dipositat, com ja hem dit, a l'ACAC amb el títol d'*Original capbreu dels censos y emoluments que lo Real Monestir de Santes Creus, com a señor que es de la vila de Conesa, reb en la mateixa, et en lo any 1766*. La seva signatura topogràfica és la 24.2.19 i consta de 87 fulls numerats.

El buidatge d'aquest capbreu ens facilita força informació sobre aspectes relacionats amb l'onomàstica. En relació amb tot allò que fa referència a l'antroponímia, del total de 82 noms de persona que apareixen en el document, 78 corresponen a prenom masculins i 4 a femenins. La nòmina dels masculins, per ordre de preferència, seria aquesta: Josep (25,6% del conjunt); Francesc (12,1%); Magí i Ramon (7,3%); Joan i Isidre (6,09%); Jaume i Miquel (4,8%); Sebastià (3,6%); Gabriel, Macià i Pau (2,4 %) i Anton, Diego, Gaspar, Jeroni, Lluís, Manel, Narcís i Pere Joan (1,2% respectivament). Pel que fa als prenom femenins constatem els següents: Anna Maria, Magdalena, Maria, Marina.

Anotem que en aquesta època la preferència conesenca a l'hora de triar els prenom, tant els masculins com els femenins, no difereix en bo i res de la tendència general de Catalunya, segons s'ha vist i comparat en diversos estudis generals⁹.

Respecte als cognoms conesencs que apareixen en aquest document, els 3 més ocurrents són: Ferré¹⁰, Martí¹¹ i Miret¹² amb 5 freqüències d'aparició. Després trobem un grup de 6 cognoms amb 4 freqüències d'aparició, són els: Almenara¹³, Bonet¹⁴, Duch¹⁵, Moncosí¹⁶, Nuet¹⁷ i Segarra¹⁸. La resta de cognoms, que apareixen 2 o 1¹⁹ vegada, són aquests: Ambrós²⁰, Arnavat, Briansó, Canela²¹, Cibit²², Contijoch²³, Corbella²⁴, Fabregat²⁵, Florensa²⁶, Genovès²⁷, Gomar²⁸, Huguet, Mataró, Panadès²⁹, Pijoan³⁰, Pinyol³¹, Pons, Puig³², Ramon³³, Rossell³⁴, Soler³⁵, Trilla, Vallbona i Vilaró³⁶.

Per a l'estudiós de l'onomàstica, els capbreus també constitueixen una font de primer ordre per al coneixement dels topònims que fan al·lusió als noms de les partides, trossos i peces de terres. No només ens interessa la ubicació de la parcel·la, sinó també les seves confrontacions, les quals poden facilitar dades complementàries sobre camins, cursos d'aigua, masos, ermites, creus de terme, orònims, arbres singularitzats, boscos, etc.

En aquest sentit, una de les informacions més interessants que ens aporta un capbreu és, com ja hem assenyat en línies anteriors, la pervivència de la toponímia que apareix relacionada en aquest document. Dels 68 topònims que anotem, únicament es conserven 20 noms, és a dir, un 29,4% del corpus total analitzat. Són els següents, per ordre alfabètic: les Bardines, el Camí de Biure, el Camí de Forès, la Coma de Forès, el Camí de Saladern, el Camí de Santa Coloma, el Camí de Sarra, el Camí de Savallà, la Clota, el Coll de Savallà, la Coma de Savallà, el Camí de Turlanda, les Fexies del Cap de les Planes, les Forques, el Molí, la Muntanya de Cabra, el Pla de les Forques, les Planes, el Tossal Rodó, el Solà i el Solà Roig.

En segon lloc, des del punt de vista lingüístic és interessant constatar quin tipus de repartiment semàntic³⁷ ofereix la toponímia aplegada³⁸. Així, podem parlar d'11 camps de significació³⁹:

-Activitat humana: les Bardines (12v), l'Ereta (34v), les Feixes del Cap de les Planes (83v), les Forques (35r), el Pla de les Forques (9v), les Forques Velles (27v), l'Horta Subirana (5v),

-Antropònims: la Font d'en Abelló (25r), el Mas d'en Bella (55r), el Mas d'en Genovès (58r), el Mas d'en Mercader (62r), el Pla d'en Mercader (84v), la Torre d'en Roc (76r), el Pla d'en Romicó (27r), el Camí de Segura (7v), el Mas d'en Soler (9r), la Plana d'en Tarrich (19r), la Font d'en Torner (34v).

-Composició, forma i propietats del terreny: la Galera (36v), la Guixera (13v), les Deveses (5v), els Pedregals (83v), la Pedrera (7v), el Tossal Rodó (10v), el Solà Roig (9v).

-Construccions humanes: les Cabanetes (28v), la Coma de l'Església (21v), el Mas d'en Bella (55v), el Mas d'en Genovès (58v), el Mas d'en Mercader (62v), el Mas d'en Soler (9r), el Molí (9v), el Molí de Vent (11v), la Sèquia del Molí (16v), el Clot de la Portella (50v), la Torre d'en Roc (76v).

-Fitotopònims: l'Albareda (18v), l'Ametller (25v), el Bosc (9v), el Camí dels Bosc (11v), la Cucurella (9v), els Gatells (26v), els Permanyers (33v), el Verdaguer (24v), les Vinyes (28v).

-Hidrotopònims: les Basses (25v), la Canaleta (34v), la Font d'en Abelló (25v), la Font d'en Torner (34r), la Sèquia del Molí (16v).

-Macrotopònims: el Camí de Biure (17r), la Muntanya de Cabra (6r), el Camí de Forès (11v), la Coma de Forès (23r), el Camí de Saladern (66v), el Camí de Santa Coloma (36r), el Camí de Sarra (11v), el Camí de Savallà (7v), el Coll de Savallà (26r), la Coma de Savallà (26r), el Camí de Turlanda (28v).

-Ortotopònims: el Clot de la Portella (50v), la Clota (20v), les Codines (10v), el Coll de Savallà (61v), la Coma de Forès (23v), la Coma de l'Església (21v), la Coma de Savallà (26v), el Camí de la Muntanya (81v), la Muntanya de Cabra (6v), el Pla (54v), el Pla de les Forques (9v), el Pla d'en Mercader (84v), el Pla d'en Romicó (27v), la Plana d'en Tarrich (19v), les Planes (5v), les Feixes del Cap de les Planes (83v), la Serra (8v), el Tossal de Badulach (56v), el Tossal Rodó (10v).

-Situació geogràfica: les Feixes del Cap de les Planes (83v), els Obacs (10v), l'Obaga (53v), el Solà (8v), el Solà Roig (9v), els Solans (5v), l'Horta Subirana (5v),

-Vies de comunicació⁴⁰: el Camí de Biure (17v), el Camí del Bosc (11v), el Camí de Cantallops (35v), el Camí de Forès (11v), el Camí de la Muntanya (81v), el Camí de Saladern (66v), el Camí de Santa Coloma (36v), el Camí de Sarra (11v), el Camí de Savallà (7v), el Camí de Segura (7v), el Camí de Turlanda (28v), les Carrerades (68v), el Pas (18v), el Pont de les Vinyes (21v).

-Zootopònims: Cantallops (5v), el Camí de Cantallops (35v), Colomer (22v).

-Semàntica desconeguda: Assensada (10v), Bentiafana⁴¹ (7v), Tossal de Badulach (56v).

D'aquest corpus global de noms classificats, el més nombrós és el dels ortotopònims amb 18 freqüències d'aparició, que representen un 22,7% del nombre total de topònims. El segueix el de les vies de comunicació amb 14 (17,7%), els dels antropònims i les construccions humanes amb 11 (13,9%), els macrotopònims amb 10 (12,6%), els fitotopònims amb 9 (11,3%), els referits a l'activitat humana, la composició i la situació geogràfica del terreny amb 7 (8,8%) i, per últim, els zootopònims amb només 3 exemples (3,7%).

Tot això no fa més que confirmar que Conesa és un lloc muntanyós on la presència de comes i planes ha propiciat que algunes de les seves partides de terreny refereixin aquests accidents geogràfics. D'altra banda, les vies de comunicació que accedeixen a aquests trossos de terra han estat ben delimitades amb uns noms que, en algunes ocasions, estan relacionats amb els prenom i cognoms dels seus propietaris. Finalment, la presència de l'home com a creador i portador de conreus és una de les causes de la construcció de masos, molins, torres i sèquies que li faciliten la seva activitat agrícola.

Bibliografia

- AMIGÓ, R. i ANGLÈS, R. P., *L'Albi i els seus noms*. Barcelona, 2001.
 IGLÉSIES, J. *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. Barcelona, 1992.
 IGLÉSIES, J. *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. Barcelona, 1979.

Notes

- (1) SEGURA I MAS, A. «El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental», *Estudis d'Història Agrària*, 4, p. 129-143.
- (2) Només cal que repassem el llistat de fonts documentals que apareixen citades als reculls d'onomàstica publicats als Treballs de de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC per veure que aquestes són les fonts principals per a la recollida de noms d'èpoques passades.
- (3) GRAU I PUJOL, J. M. «L'actuació a Valls del notari tarragoní Eudald Bigaray i Fàbregues (1786-1792). Quan la mobilitat professional provoca dispersió documental», *Historia et Documenta* (Valls), 7 (desembre 2003), p. 81-91.
- (4) El de 1686 resta dispostat a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Té 120 fulls i el seu registre és el 127.1.
- (5) AMIGÓ I ANGLÈS. R. *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.
- (6) Per a una definició històrica del mot, amb bibliografia bàsica inclosa, cf. MESTRE I CAMPI, J. *Diccionari d'Història de Catalunya*. Edicions 62, Barcelona, 1999, p. 180-181 [veu redactada per Eva Serra].
- (7) També serà molt útil consultar per a aquesta qüestió el treball de Grau i Pujol, J. M. i Perea Simón, E. «Un capbreu de Riudoms de mitjan segle XVIII. Presentació i metodologia de treball», *Lo Floc* (Riudoms), 174 (2003), p. 8-12.
- (8) Aquest mateix capbreu de 1766 ha estat estudiat des del punt de vista de la distribució dels espais per conreus per Grau i Pujol, J. M. i PUIG TÀRRECH, R. «Aspectes socioeconòmics de Conesa en l'època moderna (segle XVIII)», *Conesa, història i vida*, p. 265-270.
- (9) ROIGÉ FIGUERAS, D. «Sobre l'evolució dels noms de persona», *Els Marges* (Barcelona), 39 (gener de 1989), p. 19-32.
- (10) Aquest cognom ja és present al fogatge de 1553 (Fog. 1553) a Conesa. Prèviament, amb la variant de *Ferrer*, es documenta el 1622 i 1686 i, posteriorment, el 1876. Vegeu PUJOAN PARELLADA, J. *Conesa, Història i Vida*. Aj. de Conesa, 2009, p. 313-319.

- (11) Aquest cognom ja és present al fogatge de 1497 (Fog. 1497) i de 1553 (Fog. 1553). I també apareix documentat el 1622, el 1686 i el 1876.
- (12) No el documentem ni al Fog. 1497 ni al de 1553 i ni tan sols a la documentació de 1622 presentada a PIJOAN PARELLADA, J. *Conesa, Història i Vida*. Ajuntament de Conesa, 2009. En canvi, sí que apareix una vegada a la de 1686 i continua a la del 1876.
- (13) Fog. 1497 i Fog. 1553. Documentat també el 1622, el 1686 i el 1876.
- (14) Fog. 1553. Documentat també el 1622, el 1686 i el 1876.
- (15) Fog. 1497 i Fog. 1553. Documentat també el 1622, el 1686 i el 1876.
- (16) No apareix documentat ni als fogatges de 1497 ni als de 1553 i tampoc en la documentació consultada de 1622 i 1686.
- (17) Fog. 1497 i Fog. 1553. Documentat també el 1622 amb la variant *Noet*. Els anys 1686 i 1876 torna a aparèixer com a *Nuet*.
- (18) Fog. 1497 i Fog. 1553. Documentat també el 1622, el 1686 i el 1876.
- (19) Aquest grup de cognoms no apareixen ni al Fog. 1497 ni al Fog. 1553.
- (20) Documentat ja el 1876.
- (21) Documentat el 1876 com a *Civit*.
- (22) Documentat també el 1622, 1686 i el 1876.
- (23) Documentat el 1876.
- (24) Documentat el 1876.
- (25) Documentat també el 1622, el 1686 i el 1876.
- (26) Documentat també el 1622, el 1686 i el 1876.
- (27) Documentat també el 1622.
- (28) Documentat el 1686 i el 1876.
- (29) Documentat el 1876.
- (30) Documentat també el 1622, el 1686 i el 1876.
- (31) Documentat el 1876.
- (32) Documentat també el 1622 i el 1686.
- (33) Documentat també el 1622 i el 1686.
- (34) Documentat també el 1622 i el 1686.
- (35) Documentat també el 1622 i el 1686.
- (36) Documentat el 1876.
- (37) Un molt bon exemple de tipus semàntics presents en la toponímia és el treball de TURULL, A. *La toponímia de les comarques de Ponent. Un assaig d'interpretació tipològica*. IEC, Barcelona, 2007.
- (38) De cada topònim oferim la forma normativa i actual, i entre parèntesis la primera anotació en el capbreu buidat.
- (39) Alguns topònims, com per exemple *el Pont de les Vinyes*, poden ser classificats en el tipus semàntic de vies de comunicació per a *Pont* i en el tipus semàntic de fitotopònim per a *Vinyes*.
- (40) R. Amigó i R. P. Anglès adverteixen al seu recull onomàstic de l'Albi que nombroses partides de terreny prenen el nom del camí que passa pel seu davant.
- (41) Si es consulta la cartografia actual de Conesa, es veurà que aquesta partida correspon amb tota seguretat a la de la Montiafana, situada al damunt del nucli de població. No obstant això, nosaltres hem llegit al llarg de tot el capbreu el nom de la Bentifana. Vegeu, per exemple, els folis 7r, 11r on es veu clarament aquesta qüestió.

Apèndix documental

Relació de declarants del capbreu de 1766

Lloc de Conesa:

Sebastià Florensa, batlle
 Francesc Nuet, regidor
 Josep Rossell, regidor

Josep Moncosí, regidor
 Macià i Josep Segarra, pagesos
 Ramon Ferré, pagès

Gaspar i Gabriel Segarra, pagesos	Pere Joan Trilla, pagès
Francesc i Isidre Martí, pagesos	Josep Martí, pagès
Isidre Civit, pagès	Narcís Trilla, pagès
Josep Bonet, pagès	Magí Miret, pagès
Ramon Genovès, pagès	Miquel Martí, pagès
Joan Fabregat, pagès	Josep Genovès, pagès
Sebastià i Josep Moncosí, pagesos	Francesc Bonet, pagès
Magdalena Miret, vídua de Joan Miret, i Magí Miret, pagesos	Josep Duch, pagès
Macià i Francesc Corbella, pagesos	Lluís Gomar, pagès
Sebastià Gomar, pagès	Isidre i Josep Martí, pagesos
Isidre Almenara, pagès	Josep Pijoan, pagès
Josep Rosell, pagès	Ramon Huguet, pagès
Francesc i Magí Nuet, pagesos	Magí Moncosí, pagès
Francesc Bonet, pagès	Josep Almenara, pagès
Francesc Ramon, pagès	Miquel Ferrer, pagès
Marina Duch, vídua de Josep Duch, i Magí Duch, pagesos	Miquel Almenara, pagès
Pau Arnavat, ferrer	Isidre Ferrer, pagès
Francesc Pons, pagès	Ramon Pons, pagès de les Piles
Joan Puig, prevere	Joan i Josep Bonet, pagès
Francesc Segarra, pagès	Ramon Contijoch, pagès
Josep Pinyol, pagès	Diego i Maria Mataró, pagesos
Geroni Ambrós, pagès	Joan Soler, pagès
Ramon Ferré, pagès	Josep Briansó, pagès
Manel i Jaume Vilaró, pagesos	Pau Soler, pagès
Anna Maria Almenara, vídua	Jaume Nuet, pagès
Josep Ferrer, pagès	Jaume Fabregat, pagès
Josep Canela, pagès	Gabriel Vallbona, pagès
Josep Nuet, pagès	Josep Moncosí, pagès de Turlanda
	Magí Rossell, pagès
	Anton Martí, pagès
	Miquel Civit, pagès
	Francesc Panadès, pagès i moliner
	Jaume Segarra, pagès
	Josep Miret, pagès

Recepció: Novembre 2011

Valoració: Dr. Eugeni Perea Simón

Acceptació: Gener 2012